

1. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність : монографія / за ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2017. 252 с.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 03.01.2020 р.).
3. Шевченко С. І. Окремі аспекти правового регулювання забезпечення публічного порядку в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. С. 68–71.
4. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 № 1835-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text> (дата звернення: 27.01.2020).
5. Юнін О. С. Теоретико-правові засади надання послуг працівниками поліції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 13-19.
6. Голіна В.В., Шрамко С.С., Калініна А.В. Участь громадськості в запобіганні та протидії злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. № 33. С. 56-67.

Юрій КРАМАРЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ПРІОРИТЕТ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ПРИ ВИЗНАННІ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА ПРАКТИКОЮ ВЕРХОВНОГО СУДУ

З огляду особливостей змагального процесу простежується те, що визнання доказів недопустимими є одним із актуальних аспектів для обох сторін кримінального провадження. Навіть без детального аналізу окремих судових рішень вбачається, що виправдувальні вироки часто вмотивовані саме через визнання доказів сторони обвинувачення недопустимими. Отже одним із акцентів сторони захисту є саме звернення уваги суду на порушення критеріїв допустимості доказів стороною обвинувачення. Це цілком природньо і попри можливі дискусії щодо уникнення відповідальності та невідворотності покарання, слід визнати, що така практика має свої позитивні риси, оскільки з одного боку є запобіжником недопущення свавілля зі сторони правоохоронних органів, а з іншого – стимулює їх до більш якісної роботи щодо протидії злочинності. Така ситуація відповідає принципам закладеним в основу поняття «верховенство права». Проте як і в будь-якій діяльності, постає питання меж, тобто балансу між надмірним врегулюванням та захопленням

«буквою закону», та створенням належних умов для реалізації повноважень щодо протидії злочинності і дотриманням прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, в тому числі тих, кому кримінальним правопорушенням спричинено шкоду.

Для визначення тенденцій необхідно звернутись до практики Верховного Суду в цих питаннях. Визначальною у цьому сенсі є постанова Великої Палати Верховного Суду від 31 серпня 2022 року у справі № 756/10060/17 (провадження № 13-3кс22) де зазначено наступне.

«В основі встановлених кримінальним процесуальним законом правил допустимості доказів лежить концепція, відповідно до якої в центрі уваги суду повинні знаходитися права людини і виправданість втручання в них держави незалежно від того, яка саме посадова особа обмежує права.

На користь відповідного висновку свідчить зміст ст. 87 КПК, якою визначено критерії недопустимості засобів доказування у зв'язку з недотриманням законного порядку їх одержання. Згідно з частиною першою цієї статті недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, одержаній унаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Частинами другою і третьою цієї статті передбачено безальтернативний обов'язок суду констатувати істотне порушення прав людини і основоположних свобод і визнати недопустимими засоби доказування, отримані: в результаті процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, здійснених без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов; внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози його застосування; з порушенням права особи на захист; з показань чи пояснень, відібраних із порушенням права особи відмовитися від давання показань і не відповідати на запитання, або без повідомлення про таке право; з порушенням права на перехресний допит; з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні; після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування та прокуратури своїх повноважень, не передбачених цим Кодексом, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень; в результаті обшуку житла чи іншого володіння особи, якщо до проведення даної слідчої дії не було допущено адвоката.

З наведеного слідує, що імперативною законодавчою заборонаю використовувати результати процесуальних дій як докази охоплюються випадки, коли недотримання процедури їх проведення призвело до порушення конвенційних та/або конституційних прав і свобод людини заборони катування й нелюдського поводження (ст. 3 Конвенції, ч. 1 ст. 28 Конституції України), прав підозрюваного, обвинуваченого на захист, у тому числі

професійну правничу допомогу (п. «с» ч. 3 ст. 6 Конвенції, ст. 59 Конституції України), на участь у допиті свідків (п. «d» ч. 3 ст. 6 Конвенції), права людини на повагу до свого приватного життя, недоторканність житла (ст. 8 Конвенції), на відмову давати показання щодо себе, членів своєї сім'ї та близьких родичів (ч. 1 ст. 63 Конституції України).

Відтак у кожному з вищезазначених випадків простежується чіткий зв'язок правил допустимості доказів з фундаментальними правами і свободами людини, гарантованими Конвенцією та/або Конституцією України.

З огляду на зазначене суд, вирішуючи питання про вплив порушень порядку проведення процесуальних дій на доказове значення отриманих у їх результаті відомостей, повинен насамперед з'ясувати вплив цих порушень на ті чи інші конвенційні або конституційні права людини, зокрема встановити, наскільки процедурні недоліки «зруйнували» або звузили ці права або ж обмежили особу в можливостях їх ефективного використання» [1].

Також в висновках Верховного суду можна побачити й інші приклади такого підходу. Так, Постановою від 09 червня 2021 року Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 623/3335/17 (провадження № 51-6154км20) виснував, що відсутність у протоколах отримання зразків для проведення експертизи конкретизації порядку їх пакування не є безумовною підставою для визнання цих протоколів та висновків експертиз, проведених на їх підставі, недопустимими доказами, якщо для проведення експертиз були надані належним чином упаковані та опечатані зразки, їх відібрання відбувалося на підставі постанов прокурора за добровільною згодою як обвинуваченого, так і потерпілих, у протоколах відібрання зразків є підписи всіх учасників, а під час слідчих дій були присутні спеціаліст, поняті, слідчий та відповідно особи, в яких відбирали біологічні зразки [2].

Постановою від 22 січня 2019 року Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 697/2272/14-к (провадження № 51-7км17) виснував, що відсутність у висновку експерта відомостей про попередження щодо кримінальної відповідальності за подання завідомо неправдивого висновку не є підставою для визнання цього висновку недопустимим доказом, якщо наявними іншими обставинами доведено розуміння експертом наслідків надання завідомо недостовірного висновку [3].

Такі підходи суду вбачаються і до результатів негласних заходів, тобто щодо результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, постановою від 28 січня 2020 року Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у справі №738/329/17, зазначив, що «доводи касаційної скарги про суттєві недоліки вказаних процесуальних документів є безпідставними, а недотримання строків складення протоколу після проведення НСРД, незазначення інформації про технічні засоби фіксації не впливають на їх зміст, а отже не можуть бути

визнані істотними порушеннями, які тягнуть за собою визнання відповідних доказів недопустимими». У постанові Верховного Суду від 20 травня 2020 року (справа №585/1899/17), колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду вказано те, що «не зазначення в протоколі НСРД технічних характеристик пристрою, на який велася аудіофіксація телефонних розмов не ставить під сумнів належність та допустимість як доказу протоколу НСРД та CD-диску – додатку до нього, з огляду на положення статей 85-87 КПК, адже їх збирання й закріплення відбулося без порушення гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина, встановленого кримінальним процесуальним законодавством порядку, із належного процесуального джерела, належним суб'єктом; у належному процесуальному порядку з належним оформленням джерела фактичних даних» [4].

Таким чином у практиці Верховного Суду досить чітко простежується пріоритет «духу закону», його основоположних принципів та прав учасників провадження, що відповідає сутності верховенства права.

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106141457> (дата звернення: 23.02.2024).

2. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97657165> (дата звернення: 23.02.2024).

3. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80035996> (дата звернення: 23.02.2024).

4. Огляд судової практики ВС щодо застосування глави 21 КПК України та провокації вчинення злочину : Презентація Комітету з кримінального права та процесу НААУ. URL: <https://unba.org.ua/news/6345-komitet-z-kriminal-nogo-prava-ta-procesu-naau-prezentue-oglyad-sudovoi-praktiki-vs-shodo-zastosuvannya-glavi-21-kpk-ukraini-ta-provokacii-vchinennya-zlochynu.html> (дата звернення 23.02.2024).